

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Блудової Тетяни Володимирівни
на дисертаційну роботу Гріненка Андрія Юрійовича на тему:
“Удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки України:
теорія, методологія, практика”,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)**

Актуальність теми дослідження. Гарантування економічної безпеки України – це запорука її незалежності, умова сталого розвитку, а також передумова підвищення добробуту усіх верств суспільства. Ця теза підтверджується досвідом європейських країн у формуванні економічної безпеки. З огляду на це, захист економічних інтересів входить до переліку найважливіших національних пріоритетів. Чільне місце в дослідницьких практиках останнім часом відводиться питанню гарантування економічної безпеки країни саме тому, що на цій сфері сконцентровані погляди не лише політиків, особливо, під час виборчих компаній, а й широких верств громадянського суспільства.

Загальновідомо, що всеосяжні глобалізаційні процеси останнім часом виступають чинниками магістральних напрямів світового економічного розвитку. Сьогодні важливо враховувати три його основні тренди, а саме: глобалізація політики (геополітика), глобалізація економіки (геоекономіка), глобалізація стратегій (геостратегія). Ретроспективний аналіз процесів глобалізації останнього періоду (кінця ХХ – початку ХХІ ст.) вказує на провідне місце геополітики серед них. Це спричинило суттєві зміни на політичній карті світу із широким застосуванням військових дій задля реалізації амбітних національних інтересів.

Проблема економічної безпеки, її життєздатності базується на стійкості функціонування господарюючих структур і суспільних інститутів. Відповідно, з'являється потреба у знаннях і практичних прийомах забезпечення захищеності людей, їх господарської діяльності та економіки в цілому. Таке розуміння захищеності залежить від економічних відносин, що складаються у

суспільстві як динамічної системи взаємозв'язків і мотивів поведінки людини, господарюючого суб'єкта у задоволенні зростаючих матеріальних потреб. Останні породжують найбільш сильні стимули активізації діяльності господарюючих суб'єктів в отриманні конкурентних переваг і можливостей усунення економічних загроз, і саме такі стимули сприяють досягненню цілей по забезпеченню економічної безпеки. Це спричиняє науковий інтерес до обраної теми дослідження Гріненка А.Ю. і обумовлює її актуальність.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна.

Оцінка змісту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що здобувач володіє теоретично і практично різними методами дослідження в економічній безпеці держави, а публікації в наукових виданнях здобувача за темою свідчать про достатню обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів та зроблених висновків і пропозицій. Звертає на себе увагу не лише широка наукова ерудиція автора у сфері економічних наук, а й нестандартність підходів до викладення основних положень дисертації, що обумовило її прикладний характер та глибину теоретичного й методологічного обґрунтування питань удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки України.

Зміст дисертаційної роботи охоплює ключові аспекти теми. Висновки, пропозиції та рекомендації, отримані автором в процесі дослідження є достатньо обґрунтованими. Основні положення та результати дослідження оприлюднено автором на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах.

Найбільш вагомими результатами, що характеризуються новизною та розкривають глибину, складність, масштабність, повноту та суть дисертаційного дослідження, є наступні положення, трактування та ідеї:

- вперше обґрунтовано теоретичні засади формування економічної безпеки України та механізмів їх забезпечення на основі глибокого ретроспективного аналізу її стану, динаміки та структурних зрушень; з врахуванням чинників глобалізації в економічному, стратегічному аспектах, військових дій на Сході країни та загрози військового втручання; з

пріоритетами модернізації та впровадження інновацій у господарську діяльність та посиленням соціальної орієнтованості механізмів її забезпечення;

- вперше визначено методологічні засади формування економічної безпеки як пріоритетного складника національної безпеки з розробкою моделей її організації та управління розвитком; прогнозуванням та пошуком резервів підвищення на перспективу; програмуванням ризиків, джерел та потенціалу досягнення;

- вперше виявлено особливі чинники сучасного етапу формування та стану економічної безпеки, у т.ч. посягання на територіальну цілісність та військові дії на Сході, загрози військового вторгнення; згортання традиційних для країни виробництв і навіть галузей; недостатнє впровадження інновацій; збільшення зовнішнього та внутрішнього боргу й значний дефіцит державного бюджету; інфляція та знецінення національної валюти; значне безробіття серед економічно активного населення та масштабні навіть у світовому вимірі міграції за кордон у пошуках роботи – як негативні; великий ресурсний потенціал; наявність галузей та видів діяльності, провідних у світовому поділі праці; значний експортний потенціал, особливо металургійного й агропромислового виробництва; функціонування інноваційних підприємств; високий рівень освіти та кваліфікації трудових ресурсів; розвиток ІТ-технологій та цифрової держави – як позитивні;

- вперше обґрунтовано роль держави як провідну у забезпеченні та підвищенні економічної безпеки, особливо в умовах загроз територіальної цілісності країни та військового вторгнення через формування механізмів світової підтримки та здійснення активної міжнародної діяльності у цьому контексті; механізмів адміністрування окупованих територій, у т.ч. лінії розмежування, соціального забезпечення їх населення; надання особливого економічного статусу учасникам та ветеранам антитерористичної операції (АТО);

- вперше визначено систему й механізми забезпечення економічної безпеки та етапи їх розвитку на державному рівні через їх структуру та складники: органи державної влади (РНБО, міністерства і відомства силового,

соціального та економічного блоку); нормативно-правове забезпечення; фінансово-організаційні, інституційні, мотиваційні механізми та інструменти державної протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам;

- удосконалено визначення сукупності кількісних та якісних показників, критеріїв та загроз формування та підвищення економічної безпеки країни через грошові, відносні та натуральні їх значення; значення у галузевому та регіональному розрізі; часові й просторові порівняння; нормативні й порогові індикатори; вмонтовані стабілізатори й сигнальні індикатори;

- удосконалено розуміння сутності економічної безпеки для цілей здійснення та управління розвитком як системного інституційного утворення, що має в основі своєї будови інституційні чинники, принципи, засоби, складники, функції; процеси утворення нових та зміни або удосконалення старих інститутів;

- удосконалено обґрунтування економічної безпеки як інституційної системи через формальні та неформальні інститути й інституції, які внаслідок властивостей емерджентності й тісних взаємозв'язків у процесі функціонування та розвитку спричиняють синергетичні ефекти як з позитивними, так і з негативними проявами;

- удосконалено виявлення інституційних індикаторів стану й динаміки економічної безпеки через кількісні абсолютні та відносні показники діяльності формальних і неформальних, прямих і опосередкованих інститутів її реалізації у напрямі ресурсокористування й ресурсовідтворення, виробництва, використання трудових ресурсів, якості й рівня життя населення, інфраструктури та ринків;

- удосконалено встановлення впливу неформальної економіки на економічну безпеку через здійснення її сегментації, встановлення складників, обсягів, напрямів і процесів розвитку у галузевому та регіональному аспектах, у т.ч. неформальної зайнятості населення;

- дістали подальший розвиток визначення інститутів та механізмів неформальної економіки через їх взаємодію і прояви у вигляді дотримання трудового законодавства й вимог оподаткування; митних і валютних правил;

самозайнятості населення; корупції й тіньової економіки;

- дістали подальший розвиток уявлення про економічний суверенітет країни як основоположний чинник формування й підвищення економічної безпеки і, одночасно, її мету через рівні й динаміку відкритості економіки; присутність транснаціональних корпорацій; експортоорієнтованість та імпортозалежність національного господарства; діяльність фінансових інститутів, міцність національної валюти, обсяги та зміни зовнішнього боргу;

- дістали подальший розвиток оцінка системи соціальної безпеки та виявлення її загроз у контексті економічної безпеки через показники добробуту населення; соціального захисту та соціального забезпечення; забезпечення основних прав і свобод; соціальної напруженості (лояльності) у суспільстві;

- дістали подальший розвиток визначення соціальної безпеки як індикатора національної безпеки через показники доступності матеріальних і духовних благ; платоспроможного попиту населення; соціального розшарування суспільства; різниці у доходах 10-% найбільш багатих та найбільш бідних людей; рівня зайнятості та безробіття;

- дістали подальший розвиток обґрунтування сукупності механізмів забезпечення та підвищення економічної й соціальної безпеки України через гарантування соціально-економічних прав і свобод людям; толерантність до національних та інших меншин; складників фінансово-організаційного, мотиваційного, соціального та інституційного механізмів.

Висвітлені у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації повністю вирішують поставлений автором перелік завдань та визначають досягнення мети дисертаційного дослідження.

Значимість результатів дослідження для науки та практики. Наукова значимість дисертації Грінєнка А.Ю. полягає в тому, що були розроблені, узагальнені, запропоновані вперше теоретичні, методологічні, методичні положення щодо формування й підвищення економічної безпеки України та механізмів її забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці і впровадженні пропозицій та практичних рекомендацій щодо формування й

підвищення економічної безпеки України та механізмів її забезпечення. Висновки та рекомендації щодо державного регулювання економіки, впливу політичних процесів на економічну безпеку держави були прийняті до впровадження Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса (довідка № 306/154/1-7 від 15.06.2021 р.). Теоретичні й методологічні положення впроваджені у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка (довідка № 1103 від 14.06.2021 р.), Державному вищому навчальному закладі «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 212 від 18.03.2021 р.), Хмельницькому національному університеті (довідка № 01/2021 від 18.06.2021р.).

Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційної роботи відображено у 28 наукових працях, з них: 1 одноосібна монографія загальним обсягом 21,3 д.а., 20 публікацій у наукових фахових виданнях загальним обсягом 11,8 д.а. (7 – у наукових фахових виданнях України загальним обсягом 4,2 д.а., 12 – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз загальним обсягом 7,1 д.а., 1 публікація – у зарубіжному спеціалізованому виданні загальним обсягом 0,5 д.а.) та 7 – у збірниках матеріалів конференцій загальним обсягом 1,3 д.а.

Зміст автореферату розкриває базові положення, висновки і пропозиції, що наведено в дослідженні. Дисертація не містить матеріалів кандидатської дисертації. Характер видань і зміст наукових праць відповідають вимогам атестаційної колегії МОН України, пропонованим для повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Враховуючи достатній рівень обґрунтованості переважної більшості теоретичних та методологічних питань, висновків, рекомендацій та пропозицій, слід відзначити певні недоліки, окремі дискусійні та недостатньо аргументовані положення.

1. У теоретичній частині дисертації А. Гріненка представлені змістовні обґрунтування сутності економічної безпеки як важливої складової

національної безпеки; складноорганізованої структурованої відкритої інституційної системи; певного стану національної економіки. Здійснено змістовний аналіз етапів формування та розвитку даної категорії. Виявлено основні чинники формування та забезпечення економічної безпеки, а також основні складові елементи. Проте в сукупності останніх мало уваги приділено інформаційній та цифровій складовій. Наразі, значна частина економічної діяльності обслуговується інформаційними й цифровими технологіями. Саме їх впровадження є запорукою підвищення ефективності й продуктивності господарських та інших процесів. Тому зосередження на виявленні їх взаємозв'язку було б цілком слушним не тільки у практичному, але й у теоретичному відношенні.

2. Високої оцінки заслуговують проведені дисертантом методологічні дослідження. Особливо це стосується обґрунтування системи сигнальних індикаторів економічної безпеки, встановлення її ризиків і загроз. В умовах наявності загроз порушення територіальної цілісності країни всілякої підтримки заслуговує звернення у методологічному плані до військової безпеки та виявлення чинників її впливу на економічну. З іншої сторони, мало уваги приділено показникам та критеріям досягнення та збереження високого рівня економічної безпеки. Незважаючи на кризові та стагнаційні процеси, які супроводжують розвиток вітчизняного національного господарства протягом останніх десятиріч, необхідно говорити й про нові надбання та ілюструвати їх відповідними кількісними розрахунками.

3. У дисертаційній роботі А. Гріненком проведені масштабні дослідження інститутів як складників економічної безпеки та інституційного механізму її забезпечення. При цьому в їх сукупності виділено формальні та неформальні інститути з пріоритетом перших. Цілком поділяючи запропонований науковий підхід, потрібно було більше уваги надати й неформальним інститутам та їх впливу на підвищення рівня економічної безпеки. Цьому б сприяла можлива класифікація інституційних компонентів економічної безпеки, напрями їх впливу, у т.ч. враховуючи й імпорт зарубіжних інститутів.

4. У дисертації зроблені глибокі узагальнення щодо рівня та динаміки споживання продуктів харчування населенням країни. При цьому саме виробництво, споживання та експорт продуктів харчування є однією з сильних сторін економічної безпеки. Проте, інвестиційно-інноваційні та продовольчі переваги в агросфері часто нівелюються вивозом капіталів з країни, екологічними порушеннями довкілля, збіднінням сільських жителів та занепадом українського села. На нашу думку, автором проведений глибокий аналіз продовольчого складника у системі економічної безпеки. Тому у роботі бажано було виділити й продовольчу безпеку як вагому компоненту економічної.

5. Важливою перевагою дисертації А. Гріненка є всебічне висвітлення основних проблем та ризиків економічної безпеки. При цьому здійснено всебічні дослідження не тільки неформальної зайнятості, тіньової економіки та корупції. Йдеться про оцінку й діагностику величезних втрат України від окупації Донецької та Луганської області, створення там так званих сепаратистських республік. Проте варіанти вирішення вказаної проблеми економічними методами надані не повною мірою.

6. Всілякої підтримки заслуговує звернення автора до соціальної безпеки як чинника та складника економічної. Автором, крім споживання продуктів харчування, розглянуті питання зайнятості, доходів населення, доступності матеріальних і культурних благ та послуг, соціального забезпечення тощо. Проте пропозиції щодо вирішення соціальних проблем виявилися, на наш погляд, недостатньо диференційованими.

7. У дисертації є помилки стилістичного характеру, невдалі назви таблиць та рисунків.

Слід зазначити, що наведені зауваження не знижують наукової та практичної цінності дисертаційної роботи Гріненка А.Ю. та не відображаються на загальній високій оцінці роботи, яка значним чином, принаймні в теоретичному і методологічному плані, є актуальною у розробці проблематики визначеного напрямку досліджень.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН України.

Дисертаційна робота Гріненка Андрія Юрійовича виконана на актуальну тему і достатньо повно відображає сутність отриманого при виконанні дослідження нового вирішення сформульованої наукової проблеми. Одержані результати в достатній мірі обґрунтовані і достовірні. Автореферат відображає основний зміст дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота Гріненка Андрія Юрійовича на тему: “Удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки України: теорія, методологія, практика” відповідає вимогам пп. 9, 10, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (з доповненнями та змінами), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри вищої математики
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Тетяна БЛУДОВА

